

PEKİN'İN “YENİ SINIRINDA” ETNİK ÇATIŞMA

Oya EREN ÖZER

12.04.2009

14 Ağustos 2009 Martine Bulard Geçen yıl Tibet'te yaşanan ayaklanmaların ardından Urumçi'de yaşanan şiddet olaylarına bakınca, Çin, yeni sınır eyaletlerinde tehdit altında mı? Sincan'ın azınlıkları [!], bilhassa Müslüman Uygurlar, ayrımcılıkla yüzyüze. Her ne kadar sorun dini olmaktan ziyade sosyal ve kültürel ise de gerçek bir özerklik olmaksızın, köktencilik büyümeye aday. Çin'in batı yakasına yaptığım seyahat bu Mayıs ayında Paris'in doğusundaki varoşlardan birinde bulunan sıradan bir birahane'de başladı. Görmek için geldiğim Uygur'un yanında sivil bir polis vardı ama gene de elleri titriyor ve gözlerinden korku fışkırıyordu: Onunla söyleşi için mi gelmiştim yoksa Çin polisinin hizmetinde miydim? Muhalif Dünya Uygur Kongresi'nin bir üyesiydi ve Fransa'dan talep ettiği siyasi sığınma kabul edilmişti. Alelâde bir hikayeydi onunkisi: Sincan'da, iş yerindeki bir haksızlığı protesto etmiş ve ardından tutuklanıp hapse atılmıştı. Ondan sonra da ülkeden kaçmıştı. Söyleyeceği tek şey buydu. Paris'in varoşlarına kadar takip edilme korkusu aşırı görünebilir fakat Çin'in Türkçe konuşan müslümanları Uygur'ların yüzyüze kaldığı mânevi ve fiziki baskının göstergesidir. Birkaç gün sonra Urumçi'ye, Pekin'den 4.000 km uzaklıktaki Sincan Uygur Özerk Bölgesine vardım. Şehrin Uygurların yaşadığı kesiminde bile gerilim işaretleri yoktu. Bölgenin müslüman azınlık üyeleri -Özbekler, Kazaklar ve Kırgızlar □ burada (Sincan'ın olmasa da) şehrin en kalabalık nüfusu olan Han Çinlileriyle birlikte yaşıyorlardı (Çin'in en kalabalık nüfusunu yine Han Çinlileri oluşturmakta). Bazı Han aileler birkaç nesilden beri burada yaşıyorlar. Gizli kalan farklılıklar Şehrin küçük câmileri, ziyaretçiler için açık. Şu yakınlarda çeki düzen verilmiş pazarın yakınındaki gürültülü, sırasına tezgahların olduğu dar sokaklarda tuhaf mallar satılıyor; bal petekleri, saç boyaları, bitkisel ilaçlar, telefon kartları vb. Tavuk şişi ve koyun eti de var. Uygurlar, Han Çinlilerinin aksine, domuz eti yemiyorlar fakat bu iki halkı birbirinden ayıran asgari farklılık bu. 5-8 Temmuz arasında, Urumçi ve komşu şehirlerde emsalsiz bir şiddet patlak vermişti özellikle de Sincan Üniversitesi dışında. 5 Temmuz günü sopalarla, bıçak ve diğer eğreti silahlarla silahlanan Uygur göstericiler otobüslere, taksilere ve polis araçlarına saldırmıştı. Dükkanları yağmaladılar ve Han Çinlilerini dövüp linç ettiler. Bir sonraki gün Han Çinlileri Uygurlara saldırmaya ve öldürmeye başladı. Resmi istatistiklere göre Temmuz ayının sonuna kadar 194 kişi ölmüş 1.684 kişi yaralanmıştı fakat bu sayılarda etnik grubun ayrıntısına yer verilmedi. İki ay öncesine kadar etniklerarası bir şiddet olayını hiçkimse tahmin edememiş olsa bile aşağılanan ve bezdirilen bir toplumda oluşmakta olan öfkenin işaretleri hâlihazırda mevcuttu. İster siyasi eylemci olsun ister olmasın, Uygurlardan randevu almak bile hilesiz hurdasız sözkonusu olmuyor. Defalarca telefon görüşmesi yapmak zorunda kaldım ve halka açık yerlerde başlayan sohbetler gören gözlerin olmadığı yerlerde son buldu. Bazen söyleşi yaptığım kişiyi Han partisi sekreterine tanıtmak zorundaydım ki gizlisi saklısı olmayan şeylerin konuşulduğunu gösterebileyim. Bir yabancıyı kabul eden herkes, derhal, terörizmin ardından ikinci büyük suçlama olan "ulusçu eylemci" zanlısı olabilir ki işini kaybetmesine, mevki kaybına veya hatta tutuklanıp hapse atılmasına yol açabilir. Bir Uygur inşaat mühendisi olan Abdurrahman'a göre (resmi yetkililerin hâricinde, görüşülen herkesin isimleri değiştirilmiştir) "şüphe ve baskı Uygurlar için kural haline geldi fakat politikaya bulaştıkları takdirde

Han Çinlilerin de kaygılanması için nedenleri var demektir." Abdurrahman'la Urumçi'deki Han Çinlileri, müslüman aileler ve yabancı turistlere hizmet veren en iyi Uygur lokantalarından birinde görüştüm. Abdurrahman, çeşitli etniklerden beş kişinin çalıştığı küçük bir işletmenin sahibi. Korku dolu bir kişi değil fakat Uygur toplumunun yaşadığı ayrımcılığı konuşurken sesini kısıyor. Okullarda ne öğretildiği hakkında konuşurken cevabını eline yazdı: "Beyin yıkama." Gözetleme yaygın bir hadise özellikle de câmi çevrelerinde. Bölgenin güneyindeki Kaşgar'da cuma namazına yaklaşık 20.000 kişi katılıyor. Cuma namazı, gözünü dört açmış sivil kıyafetler içindeki polisin gözetimi altında kılınıyor. İmamların tâyini otoritelerin onayına tâbi; hutbeler ise dikkatlice kontrol ediliyor: Çin'de İslam Tarihi hakkında bilgiler de içeren Sincan yönetimi resmi web sitesinde, (dikkatlice seçilmiş) dini otoritelerin ve Çin Komünist Partisinin dört ciltlik hutbe seti hazırladığı - hutbelerden herbirinin yaklaşık 20-30 dakikalık □ meşgul imamların bunlar içerisinden seçim yapabilecekleri bilgisi yer alıyor. Durum her zaman böyle değildi. Din özgürlüğü Çin anayasasına 1954 yılında girdi. Müslümanlar 1960'ların ortalarına kadar inançlarını çok az engelle yaşıyorlardı. Kaşgar'da rehberlik yapan Ahmet, ninesinin neslinden başörtülü kadınları hatırlıyor. Ancak Kültür Devrimi'nin karanlık yıllarında ve sonrasında, câmiler ya kapatıldı ya da yıkıldı. Deng Xiaoping'in 1978'lerin sonlarına doğru gerçekleştirdiği ekonomik liberalleşme adımlarıyla bu baskı sona erdi ve dini özgürlük ilkesi 1982'de anayasaya tekrar kondu. Niçin bekliyorsunuz? Kültür Devrimi'nin sonunda, bölgenin en önemli dini merkezlerinden biri olan Kaşgar'da sadece 392 adet kullanılabilir ibadet yeri kalmıştı. 1981'in sonlarında sayıları 4.700'e yükseldi ve 1995'e gelindiğinde 9.600'e çıktı. Uygur hareketi uzmanı Fransız Rémi Castets'e göre milenyum arefesinde Sincan'daki câmilerin sayısı 24.000'e yükseldi ki Çin'deki toplam câmi sayısının üçte ikisine tekabül etmektedir. Kuran kursları açıldı, İslami ilim çalışmaları canlandı ve özel yayınevleri kuruldu. Uygur kültürü ve kimliğindeki uyanışa din de eşlik ediyordu. Ancak 1990'larda sorunlar başgösterdi. Bir yanda, İslam siyasallaştı: el Kaide bağlantısı olduğundan şüphelenilen Doğu Türkistan bağımsızlık hareketi gibi bir dizi meşrepler ve örgütler kuruldu. Ve aynı zamanda, sınırın hemen ötesinde Sovyetlerin Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlığa kavuşması, Uygurların daha önce ihmal edilen bağımsızlık ümitlerini yükseltti. Çin sınırının her iki yakasındaki Uygur toplumlarını birleştiren "Uyguristan'dan" bile bahsedilmeye başlandı. Urumçi'de edebiyat dersleri veren Saniya, Kültür Devrimi sırasında Özbekistan'a kaçan teyzesinin eve dönmesiyle 1992'de yaşanmış bir aile birleşmesini hatırlıyor: "Taşkent'e gitme sırası bizimdi. Tam bir şoktu. Özbeklerin bizden daha iyi bir hayata sahip oldukları ve geleneklerini bizden daha iyi korudukları söylenmişti bize. Fakat aynı zamanda dini unsur ağırlıklı değildi." Bu tarihten sonra diyor Saniya, "bağımsızlık meselesi çok önemli oldu. Sincan [Doğu Türkistan] ve Özbekistan arasında kültürel, dini ve lisâni engeller yoktu. Taşkent'teki insanlar bize daha neyi beklediğimizi soruyorlardı. 'Biz yaptık' diyorlardı, 'siz neden yapamayasınız?' Uygur'un izzet-i nefsi tehlikedeydi. Bir meydan okuma gibiydi." Bu tür hissiyat muhtemeldir ki içlerinden bazıları ayrılıkçı emellere sahip ve Pakistan ve Türkiye ile bağları olan Uygur hareketinin doğuşuna katkıda bulunmuştur. Genel nüfus üzerinde büyük bir etkisi olmamış olsa bile, 1990'lar boyunca gösteriler yapıldı ve diğer başka olaylar yaşandı. Pekin üç şekilde tepki verdi. "Üç güçle" (aşılık, ayrılıkçılık ve terörizm) savaşta diplomasiyi kullandı ve Uygur eylemciler ve komşuları (Orta Asya cumhuriyetleri ve Pakistan) arasındaki tüm bağları kopardı (Şangay İşbirliği Örgütü vâsıtasıyla). Kamunun mâli kaynaklarını ve bingtuans yahut "askeri tugaylar" olarak da bilinen asker yönetimindeki Xinjiang Production and Construction Corps'u (XPCC) kullanarak kalkınma ve modernleşme çalışmalarına girişti ve Han Çinlilerini bölgeye çekti. Ve son olarak da gözetim ve baskıya başvurdu. Castets "merkezi hükümetin amacı bizâtihi İslam'a saldırmak değil" diyor. "Yapmak istediği, İslam'ın ayrılıkçı veya hükümet karşıtı ifadelerle meşruiyet vermesini önlemektir. Komünist Partisi'nin kendi Hui modeli var." Çin, ülkenin en büyük müslüman toplumu olan Hui'lerle ilişkisini rahatlatmaya çalışmakta. Hükümet, benzer bir sonucu Uygurlar'dan da almayı umut ediyor. Castets, merkezi

hükümetin 2000 yılından beri Sincan'daki yaptığı yatırımların 127 milyar dolar olduğunu tahmin ediyor. Ekonomik dinamizm her yerde görülüyor: Bölgenin zengin kömür, petrol ve doğalgaz rezervleri çıkartılıyor ve yeni enerji kaynakları geliştiriliyor (Urumçi-Turfan otoyolu üzerinde rüzgar türbinlerinin fotoğraflarını çekebileceğiniz özel bir görüş alanı var). Korla gibi üstü açık alışveriş merkezleri ve petrol şirketi karargahlarının bulunduğu büyük yerleşim birimleri inşa ediliyor. Kaşgar'ın eski Uygur kesimi dâhil □ imha edilmek üzere □ her yerde inşaat çalışmaları var. Devlet içinde devlet Sincan ekonomisi hammaddele, tarıma ve bir yere kadar da turizme dayanıyor ve ekonomik büyümenin motoru büyük ölçüde bingtuans'ların elinde. Bu devlet içindeki devleti kavramak, Çin'in bu uzak eyaletini anlamak hususunda esastır. Bingtuans'lar 1954'te Çin sınırlarını korumak ve ülkeyi temizlemek için kuruldu. Sivil savaştan sonra terhis edilen, taşraya medeniyet götürmeye hazır komünizm bağlısı askerler istihdam edildi. İçlerinde (komünist olsun ya da olmasın), Wang Meng gibi meşhur yazarlarında olduğu sürgüne veya kürek cezasına mahkum Han Çinlileri de vardı (Wang Meng, sağa kaymaktan suçlu bulunmuştu). Beilongjiang, Tibet ve İç Moğolistan gibi yerlerde oniki bingtuans kurulmuştu. Mao'nun ölümünden sonra hepsi de lağvedildi; bugün daha önce hiç olmadığı kadar faal olan Sincan'daki hâriç. Shihezi müzesi, onların tarihinin izini sosyalist-realist bir tarzda sürmüştür: Fakir köylü askerlerin veya zamanın öncü ruhunu hatırlatan eğreti okullardaki köylü asker çocuklarının düzinelerce sararan fotoğrafları. Odalardan birinde, bölge hükümetinin gücünü çokça aşan bingtuans'ların gücünü gösteren dev bir harita var. Bingtuans halen Çin Halk Ordusu'nun kontrolü altında. Denetimlerindeki bölgenin nüfusu 1.9 milyon. Vergilendirme güçleri var. Bazıları borsada kotalı inşaat şirketleri dâhil 1.500 işletmeleri var. İki üniversite ve Sincan'daki tarıma elverişli toprakların üçte biri, sanayi üretiminin yüzde 25'i ve bölge ihracatın yarısı ila üçte ikilik bölümü onların elinde (Garip bir biçimde, dünyanın en büyük ketçap üreticisi yine bingtuans'lardır; iştirakleri Xinjiang Chalkis Co, Fransız şirketi Conserves de Provence'i 2004 yılında satın almıştı). Yeni sınır Politbüro, Sincan eyaletinin istikrarı hakkında 1996'da yaptığı tarihi bir toplantıda, komünistleri "Çin'in gençlerini XPCC olarak tasarlanmış bu bölgeye gelip yerleşmeye teşvik etmeye" davet etti. Ancak bölgenin nüfus yapısını değiştiren tek göç mecrası bu değildi (Han nüfusu 1949 yılında yüzde 6'dan 2006'da yüzde 40 düzeyine çıktı). İç dolaşımdaki kısıtlamalar kaldırıldığından dolayı Han Çinlileri, yeni sınır olarak gördükleri bu yere servet yapma ümidiyle geliyorlar. Sezuan, Shaanxi ve Gansu gibi gelir düzeyi Sincan'dan daha düşük eyaletlerden gelen fakir köylüleri öncülük ettiler. Fakat bu insanlar düşük ücretli işlerde çalışıyorlar ve batı medyasının yaptığı gibi onları "kolonici olarak" adlandırmak hedefi şaşırtmaktadır. Yeni gelenler arasında kamu şirketleri için çalışan, yüksek ücret alan profesyoneller var her kadar yaşam koşulları aynı şekilde yüksek olmasa da. Bunlardan biri, inşaat mühendisi olan Liu Wang. Urumçi ve Hotan arasında döşenen demiryolu hattında çalışıyor. Shaanxi'den gelmiş ve eşini-çocuklarını yılda sadece bir kez o da Çin Yeni Yılında görüyor. Han Çinlileri, Uygurlar ve Kazaklar arasında pek bir fark görmüyor. Onun kanaatine göre Sincan bölgesinin silkelenmeye ihtiyacı var: "Burada halen sosyalizm hâkim" diye ısrar ediyor ve bu sözü iltifata pek benzemiyor. Liu Wang işlerin bölgede ağır gitmesinden hayıflanıyor: "Herşey yukarı havale edilmek zorunda. Arkanı daima korumak zorundasın." Sonuç olarak kamu parası israf ediliyor. "Karayolları, havaalanları ve oteller inşa ediyorlar fakat çalışan eğitimi yok." İşin ehlini gerektiren mevkilere işte bu yüzden Han Çinlileri geliyor ve Uygurlara nitelsiz işler kalıyor. Bu savı defalarca duyabilirsiniz. Kaşgar-Hotan karayolunda bir binayı geçtiğimizde Uygur taksi şoförüm şöyle söyledi: "Elbette Uygur mühendisler var fakat eğitim için yurtdışına çıkamıyorlar ve şimdi tüm teknik Almanya ve Japonya'dan ithal ediliyor. Seyahat etmeleri için onlara pasaport vermiyorlar." Çin'de doğrudan pasaport hakkı yok. Bölge yönetiminin elinde herşey. İster mühendis, araştırmacı veya isterse sıradan vatandaş olun, onay almak, etnik azınlığa mensub olan herkesin önünde bir engeldir. Şayet onay alma başarısı gösterilirse, o halde ziyaret etmek

istediğiniz ülke vizesi için Pekin'e uçmalısınız ki bu durum yurtdışı seyahatini pek çok Uygur için imkansız kılmaktadır. Dil engeli Uygurların işgücü piyasasında geri kalmalarının bir nedeni de dil bariyeri. Çoğu Uygur, işletmelerin pek çoğunda kullanılan Mandarin Çincesi konuşmıyor veya çok kötü konuşuyor. Pekin'de bulunan Central University for Nationalities'de antropoloji profesörü olan Wang Jian-min şöyle diyor: "Dil ve etnik birbirine karıştırılıyor. İşletmenin Mandarin Çincesi konuşmayı gerektirmesini anlayabilirsiniz ama Han Çinlisi olmayı talep ederseniz bu normal değildir." Shihezi'deki genç bir işletmeciye göre normal olmayabilir fakat muhakkak ki çok daha kolaydır: "Azınlıklar için helal veya onlara özgü gıda satılan bir kantin bulunmalı çünkü yeme alışkanlıkları farklı." Ona göre "bir problem olduğunda, Uygurlar mingong'lardan (göç eden fakir Han Çinlisi köylüleri) daha az gönül alıcı. Mingonglar en küçük bir kışkırtmada kendi eyaletlerine geri gönderilebilirler. Sonuç olarak, nitelikli Uygurlar bile iş bulmakta zorlanıyor. Yeni mezunlarından üçte birinin iş bulmakta zorluk çektiği ülkenin geri kalanında işler güllük gülistanlık olmasa da, hayal kırıklığını besliyor bu durum. Gene de dil, gerçek bir engel. Daha önceleri, ailelerin pek çoğu çocuklarını, Mandarin Çincesinin de öğretildiği etnik okullara gönderiyorlardı. Taşra'da artık Mandarin Çincesi öğretilmiyordu. Mevcut engel böylece ortaya çıktı ve gençlerin dillerinin konuşulduğu tek yer olan eyaletlerinden ayrılmasını imkansızlaştırdı. Şehirlerdeki Uygur seçkinleri bu problemle başbaşa kalmadı; ebeveynler çocuklarını Çin okullarına gönderebildiler (Uygurca seçmeli ders olarak öğretiliyordu). Ancak 2003'ten beri, okul müfredatlarında Çin edebiyatı hâriç, Çince dersi zorunlu tutuluyor. Uygurca ikinci dil statüsünde. Bu yeni kural, Han Çinlileri ve Uygurlar arasında önemli bir niza konusu. Pek çokları kültürel soykırım olarak görüyorlar bunu; veya Abdurrahman gibi, beyin yıkama olarak. Taşrada komik durumlara da yol açıyor. Urumçi'deki Çin dili üniversitesinde okumuş, Kaşgar'ın bir köyünde görüştüğüm, oradaki tek Çince öğretmeni olan ve öğrencilerinin hepsiyle selamlaşamayan Nadira adlı yeni bir öğretmen bana şunları anlattı: "Kimin iki dilli okula kimin diğerlerine gideceğini siyasi liderler seçiyor." Bu tür keyfi kararlar, zaten zorunlu Mandarin Çincesine husumet besleyen ailelerin öfkesini ziyadeleştiriyor. Urumçi Üniversitesinde bir bölümün başındaki Nazım ise toplumu için bir fırsat görmekte: "Kendi anadiline sahip olma □ kültürünü muhafaza etmek için onun nasıl yazıldığını bilmen gerek □ ve iş ve çalışma hayatı için Çince bilme imkanını vermektedir." Orta sınıftan pek çokları gibi Nazım da çocuklarını hayattaki şanslarını artırmaları için Çin okullarını gönderen toplumun müreffeh kesiminin Uygurca'yı tedricen terk etmesinden korkuyor. Ebeveynler gitgide daha az konuşuyorlar ve anadillerinde okuryazarlık oranı azalıyor: "Dil işte böyle ölür" diyor. Gençler daha dikkatli. Baştan beri Çince öğrenim gören Assiane, görüşünü bildirmek için eski meslektaşlarının ayrılmasını bekledi. "Uygurca öğrenimin kapsamını sınırlandırarak işe başladılar ve öldürerek bitiriyorlar" dedi. Öğrenciliğinin geçtiği Yunnan'da azınlık dilleri artık öğretilmiyor. Assiane, kimlik kaybına giden uzun bir yolda olduğunu öngörüyor ve "eğitim, kültürümüzü folklore indirgemekte" diyor. Çok az Han Çinlisi kabul etse de inkar edilemez bir gerçeklik bu. Bunlardan bazıları, mesela bir fotoğrafçı olan Zhang Wi, Uygurların şikayetlerini dinlemekten usanmış: "Etnik azınlık üyeleri, bonus sisteminden dolayı, üniversiteye giriş imtihanlarında tercihi muamele görüyor. Kamu kurumlarının yönetim mevkilerinde yerleri hazır. Yazarları, çalışmalarını Han Çinlilerine nazaran daha kolay yayınlıyorlar." Ve yetenekli bir Han Çinlisinin liyâkatsiz bir Uygur karşısında gözardı edildiği bir örneğe gönderme yapıyor. 2003 yılından beri kanunlar, yönetimleri bir Han Çinlisi bir de Uygur azınlık üyesinin bulunduğu ortak liderliğe mecbur ediyor. Ancak güç, çoğu kez, Han Çinlisinin elinde oluyor. Bölge yönetimindeki durum bu: Bir Uygur olan Nur Bekri Başkan fakat ipleri elinde bulunduran kişi parti sekreteri Wang Lequan; bu kişi bölgeyi 1994'ten beri demir yumrukla idare ediyor. Temmuz ayında yaşanan çatışmaların Çin adına utanç verici olduğunu düşünen eski bir Pekin komünisti "Wang Lequan durumu anlamıyor. Kalbinde sevgi yok. İnsanların ruhunu anlamıyor"; "Wang, liberalizm ve baskıyı insanlara veya kültüre saygı

duymaksızın birleştiriyor. Tutumu, kolonyalizmden ziyâde otoriteryanizme yakın" diyor. Fi Yang, sınırları BM tarafından tanınmış Sincan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu hatırlatıyor bana. Siyasete hizmet eden tarih Tarih, her zaman olduğu gibi, siyaseten mesûl □ tarihi gerçekler düzenli bir şekilde hizmete sokuluyor ve mevcut ihtilaflarda çarpıtılıyor. Kaşgar'ın tozlu, çok az ziyaret edilen müzesinde bir işaret var: "İ.Ö. 60...Han Hanedanlığı döneminde mahalli yönetim tesis edildi. Sincan o tarihten beri Çin devletinin parçasıdır." Uzun zamandır hâkim olan resmi versiyon bu fakat "bölgenin ilk sâkinleri Çinlilerdi" fikri lehine artık vazgeçildi. Taklamakan çölünde bulunan Hint-Avrupa mumyaları bu iddianın ileri sürülmesine bahane oldu. Sincan, İpek Yolu güzergâhındaydı ve ırkların, kültürlerin ve savaş beylerinin bir karmasını gördü. Onu tek bir etkiye indirmeye çalışmak saçmadır. Diğer yandan, Dünya Uygur Kongresi'nin yaptığı şekilde, "eyaletin kolonileştirilmesini" komünistlerin 1949'taki gelişiyile tarihlendirmek de gerçeğı yansıtmamaktadır (Fransa basını da bu görüşü kabul eder). Sincan'daki ilk Çinli siyasi mevcudiyeti 1750'lere, Mançu Hanedanlığına gider. Ayaklanmaların arefesinde, sekizinci imparator Doaguang, asimilasyon politikasının parçası olarak ilk "yeniden inşa bürolarını" kurdu. Eyalet 1884'te Çin'in parçası oldu (New Mexico 1846'da, California 1850'de ABD'nin parçası olmuştu). Tarihin doğrusal olmadığı doğrudur ve Sincan'ın çeşitli defalar bağımsızlık teşebbüsü oldu. Kaşgar Emirliği, Osmanlı imparatorluğu, Rusya ve İngiltere'nin tanınması sayesinde 1864'ten 1877'ye kadar ayakta kaldı. Kısa ömürlü Doğu Türkistan Cumhuriyeti Kasım 1933'ten Şubat 1934'e kadar yaşadı. Ve nihayet 1944-49 yılları arasında, Sovyet uydusu ve üç kuzey şehriden oluşan İkinci Doğu Türkistan Cumhuriyeti varoldu. Rémi Castets'in dediğı gibi, "bazen Çin'le rekabet etmiş güçlü bir imparatorluğun veya krallığın vârisi olma hissiyatı" iz bırakmıştı. Uygurların pek çoğı gerçekte bağımsızlık arayışında değil de adalet ve kimliklerinin tanınması arayışındalar. Abdurrahman "on yıl öncesine nazaran daha iyi durumda olabiliriz fakat halen geriden geliyoruz" diyor. Kişi başı GSYİH Shihezi'de (nüfusun yüzde 90'ı Han) 15.016 yuan, Aksu'da (yüzde 30 Han) 6.771 yuan, Kaşgar'da (yüzde 8.5 Han) 3.497 yuan ve Hotan'da (yüzde 3.2 Han) 2.445 yuan. Bu aleni çirkinlik, etnik merkezli eşitsizlikler Uygurları İslama yönlendiriyor. İslam, muhalefetin ve kimliklerini olumlamanın tek vâsıtası (...) Sincan'ın azınlıkları ve Uygurlar, kültürlerini ezen modernleşme, refahtan uzak kalmalarına yol açan ayrımcılık ve ayırtedici özelliklerini öğüten otoriteryanizm arasında tuzağı düşmüş durumdalar. Yerlerinden edilmeleri dini olmaktan çok sosyal ve kültürel. Pekin'in Sincan'a verdiği özerklik isimden öteye geçmediğı müddetçe devam edecek bir durumdur.

Kaynak/Source: